

הביאו את היום

הניסיון לשלב כיתת ולדורף בתוך בית הספר הממלכתי "רימונים" בטבעון לא עלה יפה. האם אפשר להסיק מהכישלון הזה, ומניסיונות דומים שכשלו, שחינוך ולדורף נועד רק למעטים, או שמא עלינו להמשיך ולנסות לקיים דיאלוג אמיתי, דו-כיווני, עם החינוך הממלכתי? שלמה מנדלוביץ', שותף פעיל ביוזמות חינוך ולדורף בטבעון ומיוזמי הכיתה המשולבת בבית הספר רימונים, מספר על ניסיונו הפרטי

מאת שלמה מנדלוביץ'
צילם אוריה דובינסקי

לתנועה רוחנית אנוכית, היא מפסיקה לקדם את התפתחות האנושות ומתחילה לפגוע בה" (רודולף שטיינר, 1923)
מיום שהתוודעתי אל האנתרופוסופיה, לפני למעלה מ-20 שנה, ידעתי שאעשה כל מאמץ כדי שילדי יזכו ללמוד במסגרת חינוך

"בימינו, תנועה רוחנית אינה יכולה לשרוד אם היא מבדילה את עצמה מכלל האנושות. זהו חוק רוחי, שאינו נתון למחלוקת יותר מחוק טבע: כל תנועה רוחנית מועילה פועלת למען כלל האנושות. ברגע שקבוצה של אנשים הופכת בצורה כלשהי

צילומי אילוסטרציה, בית הספר "אדם", ירושלים

ולדורף. באותה העת הזדמן לי לבקר בהרדוף, ואני זוכר היטב את המפגש הראשון שלי עם אחת המחנכות המובילות במקום. לשאלתי, "מדוע רק מספר מצומצם של ילדים זכאי לקבל חינוך מופלא כזה?" היא השיבה בסבלנות, שתחילה על חינוך ולדורף להתחזק בתוך עצמו – ורק לאחר מכן יוכל לפנות לעולם הרחב. עשרים שנה חלפו מאז נפתחה כיתה א' הראשונה בהרדוף, ודומה שחינוך ולדורף אכן התחזק בתוך עצמו, ישנה מודעות לקיומו, והשפעתו ניכרת בחברה. ועדיין, למרות העובדה שמאז שנת 2000 נפתחים בישראל בתי ספר ולדורף בקצב ממוצע של אחד בשנה, פחות מאלפית מתלמידי ישראל זוכים להתחנך בו. הפתרון המוצע להלן הוא שילובים בין חינוך ולדורף ובין המערכת החינוכית הממלכתית. שילובים הם צורך הזמן, בהיותם חשובים הן למערכת החינוכית האנתרופוסופית והן למערכת הכללית.

בית ספר רימונים כמשל קריית טבעון יכולה לשמש כמקרה מבחן לדיון באפשרות ההתקשרות בין המערכת החינוכית האנתרופוסופית של בית הספר רימונים.

במסגרת ההכנה לקליטת הכיתה, נחשפו מורי בית הספר וחברי ועד ההורים לראשונה לחינוך ולדורף. רובם ככולם ביקרו בבית הספר שקד, צפו בשיעורים, שמעו הרצאות אחדות וחלקם קראו את הספר "מבוא לחינוך ולדורף". כמו כן, נערך ביקור משותף בבית הספר "זומר" ברמת גן, שם שולבה באותם הימים יוזמת ולדורף במסגרת בית ספר כללי.

בריימונים ניסינו ליצור מודל של כיתת ולדורף הפועלת כחלק אינטגרלי בבית הספר הכללי, ומתנהלת ברוח חינוך ולדורף. הכוונה הייתה לבסס תהליך הדרגתי של לימוד, של התקרבות ושל שיתוף פעולה הדדיים, מתוך חופש מלא של השותפים למהלך ומתוך מתן כבוד הדדי לדרכים השונות, יחד עם חיפוש נקודות השקה ביניהן. ציפינו שבתהליך זה תיווצר במשך הזמן בבית הספר מציאות חדשה, אשר תהווה ביטוי לחיבור בין שתי הגישות החינוכיות.

תגובותיהם של המורים וההורים בבית הספר רימונים למהלך היו מגוונות; הן נעו מהתלהבות ועד להתנגדות חריפה. ואולם, ההתנגדות החד-משמעית הגיעה דווקא מתוך הקהילה האנתרופוסופית. מחד גיסא הייתה נכונות ופתיחות לביקורים ולצפייה בשיעורים, ומאידך גיסא רווחה הגישה שהמהלך אינו בשל, אינו נכון, ושסיכויי ההצלחה שלו אפסיים. אמנם חלק קטן מהמחנכים סייעו לתהליך, אולם לא נמצא מורה ולדורף שישתתף ביוזמה ויטול בה תפקיד מרכזי. המחנך המיועד לכיתה הראשונה היה מורה "רגיל". מורה זה, שחינוך ולדורף קרוב ללבו, החל בתהליך הכשרה לקראת קבלת הכיתה החדשה, אבל אז, בעקבות התפטרות מנהלת מחלקת החינוך בטבעון והתנגדותו הנחרצת של מנהל המחוז במשרד החינוך, הופסק המהלך.

התנגדות מבית

אף שהנסיבות האובייקטיביות הן שגדעו את היוזמה, דומה שההתנגדות מצד קהילת החינוך האנתרופוסופי בטבעון החלישה את כוחה. מה בעצם הוליד את ההתנגדות הזאת? האם מדובר בשיקולים חינוכיים ענייניים, או אולי בשאיפה

בית ספר רימונים כמשל קריית טבעון יכולה לשמש כמקרה מבחן לדיון באפשרות ההתקשרות בין המערכת החינוכית האנתרופוסופית של בית הספר רימונים.

בית ספר רימונים כמשל

קריית טבעון יכולה לשמש כמקרה מבחן לדיון באפשרות ההתקשרות בין המערכת החינוכית האנתרופוסופית של בית הספר רימונים.

ילדים בגיל בית הספר היסודי זקוקים לסביבה מוגנת. אין זה נכון לשלב ילדי ולדורף בגיל בית הספר היסודי במערכת הפועלת באופן שונה כל כך.

המחשבה שילדינו מוגנים במסגרת ולדורף מוצדקת באופן חלקי בלבד. ילדינו פוגשים את העולם באמצעות הטלוויזיה, האינטרנט, הרדיו, העיתונות, וכן במפגשים עם ילדים ממסגרות אחרות (חוגים, תנועות נוער וכו').

עם זאת, היות שאנו מודעים לחשיבותה של יצירת סביבה מוגנת לילדי בית הספר היסודי, שמתוכה יתאפשר להם לפגוש במערכות אחרות בדרך נאותה, התוכנית הייתה ליצור סביבה מוגנת בכיתת הוולדורף בבית הספר רימונים, ובהדרגה, ליצור מפגשים משותפים המושתתים על נקודות השקה קיימות, כגון טיולים, שיעורי חקלאות ופרויקטים משותפים נוספים. כהמשך היה אפשר לגבש הסכמה לגבי סממנים חיצוניים מסוימים בהוויית בית הספר, כגון החלפת הצלצול הרועש בפעמון יד, שינויים בחזות בית הספר, וכינון של התכנסויות בית-ספריות באווירה תרבותית, ומשם לעבור בהדרגה למפגשים הכוללים גם אלמנטים אמנותיים (כגון מוסיקה, שירה ותנועה).

ללא עומק רוחני (כלומר, ללא השקפת העולם האנתרופוסופית), לא ניתן לקיים חינוך ולדורף.

אכן, לא ניתן להשתית חינוך ולדורף רציני ללא ראיית האדם השלם, אבל אפשר להחיל מלכתחילה מספר לא מבוטל של היבטים מעשיים הלקוחים מחינוך ולדורף, שאותם ניתן לאמץ במערכות הכלליות. זאת ועוד, נוכחות של חינוך ולדורף בבתי הספר הכלליים, שתתקיים מתוך רצון לשיתוף פעולה, תיצור מרחב שבו מורים בבית הספר ייחשפו בהדרגה להיבטים העמוקים יותר העומדים ביסוד חינוך ולדורף ויוכלו לשלבם בהוראתם. במילים אחרות: אין לדגול בשיטה של הכל או לא כלום. אמנם חשוב שמערכת משולבת כזאת תינהג מלווי צמוד של מחנכים, הרואים נגד עיניהם את הקשרה הכולל של הגישה, אך יש לגלות גמישות באשר למידת ההפנמה ועומקה בקרב המורים במערכת הכללית, כלומר לאפשר לכל אחד ואחד מהם את מידת ההפנמה המתאימה לו.

קיימת התנגדות לחינוך ולדורף מצד המורים בחינוך הממלכתי ולכן השילוב לא יצלח.

בבית הספר רימונים היו כמה מורות שמאוד תמכו במהלך, ולעומת זאת מורות אחרות התנגדו לו. חלקן חששו שהאנתרופוסופים "ישתלטו" על בית הספר, ואחרות חששו שיהיה עליהן לשנות את דרכן החינוכית. כאנקדוטה, אפשר לספר שכמה מהן חששו בעיקר שמא יאלצו לשיר.

אין להתעלם מכך שישנה גם דעה שלילית בקרב מורים והורים על החינוך האנתרופוסופי ועל קהילת שקד. לבית הספר נוצרה תדמית של מקום אליטיסטי ומתבדל, ואף התבסס הרושם שחינוך ולדורף שולל את הציונות בשל העובדה שילדי הגנים אינם משתתפים בטקס השנתי של יום הזיכרון (ילדי הגנים אינם משתתפים בטקס רק בשל העובדה שעל פי התפישה החינוכית בוולדורף, טקסים כאלו אינם מתאימים לגילם).

דומה שרושם שלילי זה מושתת בעיקרו על דעות קדומות,

תגובותיהם של המורים וההורים בבית הספר רימונים למהלך היו מגוונות; הן נעו מהתלהבות ועד להתנגדות חריפה. ואולם, ההתנגדות החד-משמעית הגיעה דווקא מתוך הקהילה האנתרופוסופית. מחד גיסא הייתה נכונות ופתיחות לביקורים ולצפייה בשיעורים, ומאידך גיסא רווחה הגישה שהמהלך אינו בשל, אינו נכון, ושיסיכויי ההצלחה שלו אפסיים

– מכוונת או בלתי מודעת – להתבדלות ולהצטופפות בקרב "אנשי שלומנו"?

אף אם נניח לשיקולים הפחות ענייניים, עדיין נותרו פתוחות השאלות העקרוניות החשובות. בפגישות שהתקיימו סביב היוזמה עם אנשי הקהילה החינוכית האנתרופוסופית הועלו תהיות ושאלות, ורובן אקטואליות גם עתה. להלן חלק מהשאלות שהועלו נגד היוזמה, וכנגדן תשובות ופתרונות. כרקע לתשובות עומדת העמדה כי השילוב האמור בין המערכות הוא צורך חיוני.

יש מקום למערכות חינוך אלטרנטיביות ככור היתוך שבו ייבחנו ויגובשו אידיאלים חינוכיים אלטרנטיביים, בתנאי שהמערכת האלטרנטיבית תפעל במקביל ליצירת דו-שיח ואינטגרציה עם המערכת הכללית. במילים אחרות, אין לראות באופן חיובי מערכת הפועלת רק למען עצמה. ייעודה האמיתי של כל מערכת נבדלת טמון בסופו של דבר בתרומתה לכלל

הרגילה, שתגרוור בעקבותיה מורת רוח. זאת ועוד: כיצד יחוו המורים וההורים במערכת הכללית לנוכח העובדה שתלמידי ולדורף זוכים לתוכנית עשירה יותר? להלן מודל גמיש המתייחס למכלול הבעיות והקשיים ומציע פתרונות ליישוב בעיה מורכבת זו. על פי מודל זה, יצטרפו כל הצדדים הנוגעים בדבר לוותר ויתורים מסוימים, אם כי מדובר בויתורים שאפשר לחיות איתם. קצרה כאן היריעה מלרדת לפרטי הפרטים של המודל, אך להלן העקרונות הבסיסיים שלו:

1. קיומה של עמותה הפועלת ליד בית הספר בדומה לנעשה בחינוך ולדורף, ומרכזת את הטיפול בתחום הכלכלי.
2. השתתת תשלומי הורים בשיעורים נמוכים יותר מאלו הנהוגים במסגרות ולדורף.

כמו גם על העדר רגישות מסוימת מצד קהילת שקד לסביבתה. דווקא משום כך קיום דו-שיח ושילובים שונים בין הצדדים עשויים לגשר על פערים אלו ועל חוסר הידע באשר למתרחש בבית הספר האנתרופוסופי. חשוב שהציבור הכללי, במקרה זה בטבעון, יהיה מודע לתשומת הלב היתרה המוקדשת בחינוך ולדורף לחגי ישראל ומועדיו על רקע ההשקפה האנתרופוסופית, הדוגלת במפגש בין התפישה האוניברסלית האנתרופוסופית לבין התרבות שבתוכה היא פועלת. אמנם תהליך השילוב נגדע, ולכן אין לדעת בבירור כיצד היה מתפתח, אולם כבר בשלבו הראשונים ניכר היה שינוי לחיוב בגישתם של רוב המעורבים בתהליך.

המערכת הכללית "תקועה" ולכן אין לקוות לשינוי משמעותי בתוכה. לפיכך, יש לפעול להקמתן של מערכות אלטרנטיביות טובות שישפיעו ככל האפשר על המערכת הקיימת.

אמירה זו מבטאת ייאוש לא מוצדק ובטרם עת כלפי המערכת החינוכית הכללית. במפגשי עם מורים בבית הספר רימונים ובמקומות נוספים התרשמתי שישנם אנשי חינוך המודעים לבעיות ולקשיים הקיימים במערכת ומוכנים לפעול בדרכים שונות לשיפור המצב. הרמת ידיים באשר למצבה של מערכת החינוך הכללית משמעה ויתור מוקדם על האפשרות לחינוך טוב למרבית ילדי ישראל. לוויתור זה יכולות להיות השפעות מרחיקות לכת על החברה הישראלית.

יש לזכור כי בכל מערכת קיימים אנשים מתקדמים יותר, מוכשרים יותר ופתוחים יותר, ולעומתם כאלו שכבר מיצו את עצמם, ושאין להם עניין בשינויים. במידה שניצור אפשרות ללימוד משותף ולהתפתחות, נגלה שרבים ירצו לממש תהליכי שינוי אישיים ומקצועיים, גם בקרב אלו שלא היו פתוחים לכך מלכתחילה.

יש מקום למערכות חינוך אלטרנטיביות ככור היתוך שבו ייבחנו ויגובשו אידיאלים חינוכיים אלטרנטיביים, בתנאי שהמערכת האלטרנטיבית תפעל במקביל ליצירת דו-שיח ואינטגרציה עם המערכת הכללית. במילים אחרות, וברוח הציטוט מדברי שטיינר הנזכרים בראש המאמר, אין לראות באופן חיובי מערכת הפועלת רק למען עצמה. ייעודה האמיתי של כל מערכת נבדלת טמון בסופו של דבר בתרומתה לכלל.

כיצד ניתן לגשר על פני הפערים הכלכליים הנובעים משילובן של שתי מערכות כלכליות הפועלות באופן שונה?

זוהי סוגיה מעשית ומורכבת, שלה היבטים שונים, כלכליים וחברתיים. נציגם בכלליות:

מורי ולדורף מקבלים שכר גבוה בהשוואה למורים במערכת הממלכתית, וקיים אצלם חשש שמא שכרם ייפגע במהלך משולב כזה. כיצד, למשל, יחוו מורים במערכת הכללית לנוכח העובדה שמורים הפועלים איתם ובצד משתכרים שכר גבוה יותר?

בנוסף, ישנה דילמה כלכלית, בעלת הקשר חברתי ישיר, הנובעת מהצרכים המיוחדים של חינוך ולדורף. צרכים מיוחדים אלו כרוכים בתוספת תשלום, ותוספת זו עלולה ליצור א-סימטריה בהשוואה לתשלומי הורים במערכת

במערכת הכללית. במילים אחרות, צמצום הפערים בין שתי המערכות צריך להיעשות משני הכיוונים.

יש לציין שתוכנית "אופק חדש" עומדת לעזרנו בסוגיה זו, היות שהיא כבר קידמה את שכר המורים בהשוואה לגובה השכר במסגרות האנתרופוסופיות. הבעיה נותרה איפוא בעיקר בשאלת שכרם של המורים הצעירים.

אחרי 20 שנה, הגיעה העת לצאת לעולם המהלך בבית הספר רימונים לא צלח, אבל השאלות שהעלה עדיין עומדות לפתחנו. ביסודן ניצבת השאלה המהותית לגבי ייעודו של חינוך ולדורף. האם ייעודו הוא לתת מענה חינוכי לילדים המתחנכים במסגרות ולדורף השונות, או שעליו להיות קידום החינוך בחברה הכללית? האם עלינו לחכות ליצירת מציאות מושלמת במסגרת חינוך ולדורף לפני שנפנה לעולם, או אולי, באמצעות פנייה לעולם הרחב, נשפיע לטובה על מערכות ולדורף?

עמדתו בנדון ברורה. אני מייחס חשיבות עליונה לשילוב בין המערכות, לא רק כדי "להציל" את המערכת הרגילה, אלא גם בשל תרומתו של שילוב זה למערכת האנתרופוסופית. שילוב כזה עשוי לתרום לגישור על פני ניכור ודעות קדומות ביחס למערכת האנתרופוסופית.

יתרה מזאת, התפתחות רוחנית אמיתית יכולה להתרחש רק מתוך מגע חי עם הסביבה. מגע חי זה משמעו שאין צד אחד ה"יודע", באופן אולטימטיבי, לעומת צד אחר שאינו יודע. עמדה זו מוכרת בשדה החינוך כשיטה הפדגוגית של "משפך וכלי", ומקובל כיום בקרב אנשי חינוך שאין זו השיטה הראויה היחידה לתהליך של צמיחה. דו-שיח פורה מושתת על מפגש בין שווים ועל העיקרון שלפיו כל צד מוכן להשתנות במסגרת הדו-שיח שהוא מקיים עם האחר. אולי כדאי בהקשר זה לשוב להשקפה הסוקרטית-האפלטונית, שלפיה בני האדם יודעים כבר הכל, ונותר רק להפנותם לכיוון "האור" ("משל המערה").

מובן שאין להפחית בחשיבותם של סמינרים והשתלמויות ברוח ולדורף שבהם משתתפים מורים ומחנכים מהחינוך הממלכתי; אלה תורמים להשפעתו של חנוך ולדורף על העולם באורח "הומיאופתי". אך אין די בכך, שכן אין זו האינטגרציה המושלמת. אינטגרציה אמיתית חייבת להביא לשינוי ולהתמרה בקרב כל הנוגעים בדבר.

חינוך ולדורף בישראל הגיע לשנתו העשרים. בחיי אדם, שנות העשרים המוקדמות הן שנות הפיתוח של ה"אני", הזהות העצמאית. בחיי חינוך ולדורף בישראל, נדמה שזה הזמן לצאת מן החממה ולהתערות במציאות החינוכית בישראל, לתת לה ממה שיש לנו להציע וגם לקבל דבר-מה ממנה. ♦

שלמה מנדלוביץ הוא אב לשלושה ילדים שהתחנכו בחינוך ולדורף בשקד וב"הרדוף". למד חינוך ולדורף וייעוץ ביוגרפי, והיה פעיל בבית הספר שקד ובעיצובו מראשית דרכו, ושותף בניהולו הכלכלי. כיום שותף פעיל ומורה במסלול האנתרופוסופי שהוקם השנה במסגרת "אורט טבעון" shlmand@zahav.net.il

ברימונים ניסינו ליצור מודל של כיתת ולדורף הפועלת כחלק אינטגרלי בבית הספר הכללי, ומתנהלת ברוח חינוך ולדורף. הכוונה הייתה לבסס תהליך הדרגתי של לימוד, של התקרבות ושל שיתוף פעולה הדדיים, מתוך חופש מלא של השותפים למהלך ומתוך מתן כבוד הדדי לדרכים השונות

3. השתתה של קרן הנחות בשיעור גבוה יותר מזה הנהוג בבית ספר ולדורף, כדי לאפשר לכל תלמיד הרוצה בכך ללמוד במסגרת זו.
4. התאמת התקציב למשאבים.
5. הגברת המעורבות הוולונטרית של ההורים בתחומים שונים.
6. קיום דו-שיח עם ההורים ועם ועד ההורים במערכת הכללית, המכוון להעלאת המודעות לשכרם הנמוך של המורים במערכת הכללית ולשיפור תנאי העסקתם, וכן להעשרת תוכנית הלימודים הקיימת, באמצעות תוספת תשלום של ההורים